

УДК 37.012.85(438)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.11>

С. Я. Козут

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогіки та соціальної роботи
Українського католицького університету

ПЕДАГОГІКА ПРАЦІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здійснено конструктивний аналіз сучасних досліджень вчених у царині педагогіки праці Республіки Польща. Представлено наукові розвідки відомих польських вчених, зокрема З. Вятровського, У. Єрушки, С. Квятковського, Т. Левовицького, Б. Сліверського, Ф. Шльосека.

Обґрунтовано актуальні стратегічні проблеми педагогіки праці в Республіці Польща. Детально їх розглянуто. Зокрема, висвітлено розвиток людини у процесі: професійної підготовки (модель, яка складається із чотирьох етапів професійного розвитку; дві лінії професійного розвитку за З. Вятровським); професійної кар'єри періоду професійної активності, а також кваліфікації та професійні компетенції (кваліфікації трактуються як своєрідна вихідна точка у прагненні та набутті професійних компетенцій; водночас кваліфікації та професійні компетенції визначають стани, що доповнюють і дозволяють досягти професійної майстерності); теперішнє та майбутнє праці людини.

Подано авторську дефініцію професійної кваліфікації – це знання, уміння й навички (компетентності), які отримує особистість впродовж навчання і здобуття певного фаху. Професійна кваліфікація має бути підтверджена документом (дипломом, сертифікатом та ін.) для подальшого здійснення професійної діяльності. Проаналізовано поняття «професія», в контексті категорії педагогіки праці за Ф. Шльосеком. Виокремлено список особливо затребуваних професій, які до 2030 р. розвиватимуться найшвидше, породжуючи попит на фахівців у цих сферах, це соціальний працівник; спеціаліст із вирощування штучних органів і кінцівок для потреб трансплантології; наномедик чи лікар, здатний виконувати складні операції з використанням мікроскопічного обладнання; пілот космічного апарата; фахівець зі зміни клімату; пластичний хірург.

Констатовано, що прогресивні, новочасні напрацювання дослідників Республіки Польща у царині педагогіки праці для України є актуальними та водночас можуть стати рушійною оновлювальною силою з умовою адаптації їх до українського освітнього простору.

Ключові слова: педагогіка праці, професійний розвиток, професійна орієнтація, порадицтво, консультація, професійна освіта, кар'єра, кваліфікація, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Глобалізація культури, розвитку людських ресурсів XXI ст. та конструктивні зміни в інформаційній сфері зумовили потребу проведення сучасних досліджень у галузі педагогіки праці. В умовах прискореного економічно-технологічного і соціального розвитку українського суспільства, вирішення та розв'язання задач педагогіки праці набувають важливого значення. Сучасність вимагає оновлення педагогічної, професійної освіти, освіти впродовж життя, навчання майбутнього фахівця відповідно до особливостей і змін буття соціуму, поглядів на поняття «кар'єра», «кваліфікація», «професійна компетенція». Тому новочасні напрацювання дослідників Республіки Польща у царині педагогіки праці для України є актуальними і на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означеному питанню свої наукові дослідження присвятили такі науковці сучасності, як З. Вятровський, У. Єрушка, С. Квятковський, Т. Левовицький, Б. Сліверський, Ф. Шльосек.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є конструктивний аналіз сучасних досліджень вчених у царині педагогіки праці Республіки Польща.

Виклад основного матеріалу. Вхідження України до міжнародного освітнього простору, зокрема на європейський ринок освітніх послуг, вимагає наукових розвідок педагогіки праці сучасності. Зважаючи на специфіку та глибокі історичні корені професійної освіти Республіки Польща, педагогічні дослідження польських вчених набувають особливого значення. Україна та Польща поєднані спільними та тісними культурно-демографічними зв'язками, територіальною межею, співпрацею у різних галузях соціального життя тощо. Прогресивні польські педагогічні здобутки для України можуть стати оновлювальною силою, з умовою адаптації їх до українського менталітету й освітніх вимог.

Зауважимо, що з огляду на зміни у педагогіці загалом педагогіка праці теж зазнає змін методологічного характеру. Зокрема, змінюються підходи

до розуміння та цінності освіти, гуманістичного контексту змісту професійної підготовки і розвитку людини, ринку праці, зайнятості населення тощо.

Так, Ф. Шльосек наголошує на винятковій ролі та значенні педагогіки праці як галузі педагогічного знання саме для освітніх потреб і економічного розвитку країни в умовах ринкової, а не централізованої економіки [9, с. 14]. В умовах євроінтеграційних процесів важливо спрямувати увагу науковців на з'ясування тенденцій професійного розвитку особистості, зокрема на поглиблення та розширення поняття «інтелектуальний капітал». Необхідно виокремити принцип фундаментальності професійної підготовки фахівця як цілісної особистості, здатної на основі оволодіння фундаментальними знаннями інтегрально розв'язувати професійні завдання та життєві проблеми [3, с. 10].

До стратегічних наукових проблем педагогіки праці належить [12, с. 199]: розвиток людини у процесі професійної підготовки та професійної кар'єри періоду професійної активності; кваліфікація і професійні компетенції; теперішнє та майбутнє праці людини.

Розглянемо детальніше кожну із зазначених стратегічних проблем.

З огляду на першу стратегічну наукову проблему педагогіки праці зазначимо, що сьогодні у науковому польському просторі дискутується питання професійного розвитку людини впродовж життя, у якому найважливішими є: професійна орієнтація, порадицтво та консультування; добре організоване й ефективне професійне навчання на трьох етапах здобуття професійної освіти – базовому, середньому та вищому (професійному); працевлаштування випускників в умовах сучасного ринку праці; створення працівникам гідних умов для досягнення професійного успіху, розвитку кар'єри та майстерності; переконання, що праця є універсальною цінністю і гарантує дорослій особі, особливо в період її професійної активності, можливість бути людиною, громадянином і працівником водночас.

У Польщі сьогодні поширена модель, яка складається з чотирьох етапів професійного розвитку. Перший етап розглядають як професійну настанову, цілеспрямовану на професію та працю. Другий – передбачає вибір професії, що трактується як перший серйозний екзаме́н інтелектуальної, емоційної та суспільної зрілості молоді людини. Третій – визначається професійною адаптацією, що проявляється у двох формах розвитку людини, а саме як адаптація до змінного суспільного середовища, ситуацій, завдань і вимог професійного закладу освіти, а також як адаптація до нової професійної ситуації. Четвертий етап – це професійна стабілізація з урахуванням зростання та суспільно-професійного самовдосконалення [12, с. 199].

У праксеологічному й освітньому аспектах вагому допомогу в реалізації завдань професійного розвитку впродовж життя зростаючої особистості, а також працівника, мають дві лінії розвитку, які виокремив З. Вятровський [11, с. 56].
1. *Професійний розвиток особистості з етапами: навчання та допрофесійного виховання, професійно-орієнтованої освіти, професійного навчання, професійної активності, подальшого навчання.*
2. *Професійний розвиток працівника з етапами: професійної підготовки, суспільно-професійної адаптації, ідентифікації та стабілізації, професійного успіху і кар'єри, професійної майстерності.*

Отже, усі згадані положення підтверджують доцільність теорії професійного розвитку людини впродовж життя, засвідчуючи її закономірність.

Водночас З. Вятровський наголошує, що взаємозв'язок між професійною кар'єрою та професійним розвитком людини потрібно розглядати у двох вимірах – основному та другорядному категоріях: *основний зміст*: професійний розвиток людини впродовж усього життя, значущість якого підкреслюється в сучасних науках про працю, особливо в педагогіці праці; *другорядний зміст*: професійна кар'єра – пов'язана передусім із періодом професійної активності людини (на відміну від ціложиттєвої кар'єри) [14, с. 66].

Отже, з означеного випливає, що: концептуальна категорія «професійний розвиток людини» окреслює процес професійного розвитку, який відбувається на різних етапах і періодах життя людини; концептуальна категорія «професійна кар'єра» акцентує на стані, результаті та проявах успіху, отриманих під час конкретної професійної діяльності, тобто в періоді професійної активності людини.

Друга стратегічна наукова проблема педагогіки праці – це проблема кваліфікацій і професійних компетенцій. Узагальнене розуміння кваліфікацій і професійних компетенцій таке: а) кваліфікації трактуються як своєрідна вихідна точка у прагненні й набутті професійних компетенцій; б) кваліфікації та професійні компетенції визначають стани, що доповнюються та дозволяють досягти професійної майстерності [13, с. 45].

З. Вятровський зауважує, що у положеннях Європейського Союзу щодо утворення нової категорії «Європейські рамки кваліфікації» визначено, що ці «рамки» охоплюють основні компоненти: знання, вміння та компетенції, які й визначають основу кваліфікацій. Отож, у науковому просторі Республіки Польща змінено дотеперішнє розуміння поняття «кваліфікації» [12, с. 201].

Вчений визначає, що професійні кваліфікації – це комплекс доцільно сформованих психофізичних рис людини, що зумовлюють її ефективну діяльність. Сучасним професійним кваліфікаціям

приписуємо функціональність і гнучкість; особистісні риси, тобто відповідні властивості інтелекту, мотивацію, волю, емоції; соціальність, тобто сучасні переваги комунікації та співробітництва [15, с. 107–108].

С. Квятковський підкреслює, що професійні кваліфікації – це сукупність умінь, знань і психофізичних рис, необхідних до виконання комплексу професійних завдань [5, с. 3].

За нашим переконанням, професійна кваліфікація – це знання, уміння й навички (компетентності), які отримує особистість впродовж навчання та здобуття певного фаху. Професійна кваліфікація має бути підтверджена документом (дипломом, сертифікатом та ін.) для подальшого здійснення професійної діяльності.

Інтерпретуючи поняття «професія», що є категорією педагогіки праці, Ф. Шльосек зазначає, що його використовують у різних значеннях. Найчастіше у розмовній мові, наприклад: «людина має професію», «професія є ознакою, що характеризує потенціал особистості», «професія є джерелом утримання особистості». Автор підкреслює, що людина не має професії, людина має кваліфікацію / компетенцію для її виконання [9, с. 127] на ринку праці.

Далі розглянемо теперішнє і майбутнє праці людини – третю стратегічну наукову проблему педагогіки праці. У зв'язку з трансформаційними процесами в 90-х рр. XX ст. у Польщі формується нове пояснення теорії праці людини, добре пристосоване до нової польської, європейської та світової реальності.

Очікування на зміни, які можуть виникнути на ринку праці майбутнього та які водночас є важливими для освіти, дослідницька компанія «Швидке майбутнє» (*англ.* Fast Future), на замовлення британського уряду, виокремила галузі, які до 2030 р. розвиватимуться найшвидше, породжуючи попит на фахівців у певних сферах. До списку особливо затребуваних професій віднесли: соціального працівника, який інтегрує різні виключені групи, зокрема людей похилого віку й осіб з інвалідністю; спеціаліста із вирощування штучних органів і кімцівок для потреб трансплантології; наномедика чи лікаря, здатного виконувати складні операції з використанням мікроскопічного обладнання; пілота космічного апарата; фахівця зі змін клімату; пластичного хірурга [7].

До професійних сфер майбутнього також відносять: розваги, програмне забезпечення, науку і техніку, послуги, ремесла й інші види діяльності, що вимагають високої кваліфікації, інформаційних послуг, а також охорону здоров'я та біотехнології. Водночас зазначимо, що не всі сфери діяльності будуть передані штучному інтелекту [4, с. 175–177].

Зміни, що відбуваються на ринку праці, спричиняють зміни у зайнятості населення. Змінюється

не лише частка зайнятості в сільськогосподарському секторі, промисловості й обслуговуванні, а й спостерігається обмеження у перших двох і зростання у третьому. Виокремлено чотири сфери, в яких люди зможуть знайти роботу. Це ринки, державні інституції, неформальна економіка та громадянське суспільство. Останнє трактується як простір, де люди створюють соціальний капітал у багатьох сферах, таких як релігійна і культурна, освітня, дослідницька, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, охорона довкілля, спорту й відпочинку чи консультаційної діяльності – їхня мета полягає в тому, щоби побудувати суспільні зв'язки [8, с. 360].

Громадянське суспільство є основним роботодавцем у багатьох розвинутих країнах. Окремі люди зайняті у неприбуткових організаціях на добровільних засадах, а мільйони інших у неприбутковому секторі знаходять роботу. Хоча розумні технології будуть дедалі більше замінювати людську працю у виробництві цілої низки товарів і послуг, їхній обсяг буде значно скорочений у третьому секторі, адже основна діяльність галузі стосується соціальної взаємодії. Якщо ми позбавимо цей сектор людського виміру, він залишиться лише оболонкою без змісту [8, с. 360–362].

Наголосимо, що слово «зміна» є ключем до розуміння нашого часу та майбутнього, яке для багатьох настане занадто швидко [10, с. 12]. Варто звернути увагу на проблему нетривалості або перехідності, підкреслюючи страх багатьох людей перед змінами, котрі мають відбутися. Тривожним фактом є те, що більшість людей, зокрема освічених і мислячих, визнає саме поняття зміни як щось настільки загрозливе, що бажає цього не зазнати. Ті, хто здатний охопити своїм розумом явище прискорення змін, які відбуваються, не намагаються перевірити теорію на практиці. Навіть коли вони планують власне особисте життя, то не враховують це важливе соціальне явище [10, с. 22]. Зміни необхідні щодо економічної стійкості економікою мінливості і тлінності знань, необхідністю відмовитися від застарілих ідей. Підкреслимо, що тепер уже недостатньо просто розуміти минуле, навіть не достатньо, щоби розуміти сьогодні як середовище існування, котре характеризується швидкоплинністю. Потрібно навчатися мистецтву прогнозувати напрями і темпи змін. Точніше, потрібно навчатися точнішому прогнозуванню майбутнього [10, с. 348], водночас змінюючи свої бачення щодо професії та власного місця у ній.

Саме тому зміни навколишнього світу, особливо помітні в економіці, зумовили необхідність постійної адаптації освіти та професійної підготовки до них. Потреби ринку праці прогноуються лише в короткостроковій перспективі. Тому неможливими або, принаймні, утрудненими для планування є зміни в освіті, освітніх напрямках, їхньому

змісті, з урахуванням потреб ринку праці в довгостроковій перспективі [2, с. 29]. Стратегічне мислення та діяльність у сфері освіти вимагає професійного, раціонального планування, узгодженого з економічним плануванням і соціальною політикою [6, с. 28].

У «Білій книзі навчання й удосконалення» наголошено, що нові пропозиції праці на робочому місці вимагають усіх зусиль для навчання, особливо коли йдеться про набуття необхідної кваліфікації як доповнення до базових знань, отриманих раніше. Тому суспільство майбутнього буде суспільством, яке навчається [1, с. 16]. Таким чином, навчання та вдосконалення стануть основними показниками ідентичності, належності, соціального просування й особистісного розвитку в майбутньому. Завдяки навчанню та вдосконаленню, здобутими в інституційній системі, на підприємстві або неформально, люди зможуть планувати власне майбутнє та забезпечити правильний шлях розвитку [1, с. 16–17]. Все це вказує на те, що постійні зміни ставлять нові виклики для освіти і професійної підготовки.

Висновки і пропозиції. Отже, з викладеного можемо підсумувати, що експерти педагогіки праці Польщі досліджуваного періоду надавали вагомого значення розвитку людини у процесі професійної підготовки та професійної кар'єри, професійним кваліфікаціям і компетенціям. Значну увагу приділили питанню теперішнього й майбутнього праці людини. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у висвітленні ідеї Національних і Європейських рамок кваліфікацій для вищої освіти Польщі.

Список використаної літератури:

1. Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia. Nauczanie i uczenie się: nadrodziedoucące się społeczeństwa / red. Cresson E., Flynn P. Komisja Europejska / XXII Dyrekcja Generalna ds. Wychowania, Kształcenia i Młodzieży, V Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Stosunków Przemysłowych i Spraw Społecznych. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, 1997. 107 s.
2. Gerlach R. Edukacja zawodowa zorientowana na rynek pracy. *Problemy Profesjologii*. 1/2017. Uniwersytet Zielonogórski. S. 23–33. URL: http://www.academia.edu/34209231/Problemy_Profesjologii (дата звернення: 04.02.2019).
3. Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny / Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Academia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu / pod red. Z. Szaroty, F. Szloska. 2013. 809 s.
4. Kaku M. *Wizje, czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*. Warszawa, 2011. 544 s.
5. *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy* / red. S.M. Kwiatkowski. Warszawa, 2004. 292 s.
6. Lewowicki T. *Edukacja i pedagogika wobec rynku pracy. O sposobach kształtowania w zajemnych relacji i powinności pedagogiki. Edukacja wobec rynku pracy. Realia – możliwości – perspektywy* / red. R. Gerlach. Bydgoszcz, 2003. 28 s.
7. Lis B. *Zawody przyszłości – rewolucja na rynku pracy?* URL: www.odkrywcy.pl (дата звернення: 04.02.2019).
8. Rifkin J. *Trzecia rewolucja przemysłowa. Jak lateralny model władzy inspirowane całe pokolenia i zmienia oblicze świata*. Katowice, 2012. 400 s.
9. Szlosek F. *Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych*. Warszawa, 2015. 321 s.
10. Toffler E., Osiatyński W., Grabczak-Ryszka E., Woydyło E. *Szok przyszłości*. Przeźmierowo, 2007. 427 s.
11. Wiatrowski Z. *Podstawowe teorie w obszarze pedagogiki pracy. Edukacja Ustawiczna Dorosłych*. 2010. № 2. URL: <http://polona.pl/item/35034320> (дата звернення: 03.04.2019).
12. Wiatrowski Z. *Strategiczne problemy współczesnej pedagogiki pracy w Polsce. Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia. Rocznik polsko-ukraiński* / Red. nauk. T. Lewowicki, I. Ziaziun, J. Wilsz, N. Nyczkało. Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. 2012. Tom XIV. S. 195–206.
13. Wiatrowski Z. *Teoria kwalifikacji i kompetencji zawodowych (w opracowaniu pt. Podstawowe teorie pedagogiki pracy. Cz. II. Edukacja Ustawiczna Dorosłych*. 2010. № 3. S. 41–45.
14. Wiatrowski Z. *Dorastanie, dorosłość i starość człowieka w kontekście działalności i kariery zawodowej*. Radom, 2009. 232 s.
15. Wiatrowski Z. *Podstawy pedagogiki pracy*. Bydgoszcz, 2005. 547 s.

Kohut S. Labor pedagogy of the Republic of Poland: the current situation and prospects of scientific research

There is carried out a constructive analysis of modern scientific research of labor pedagogy of the Republic of Poland in the article. There are also presented scientific reconnaissance of famous Polish scientists, among them: Z. Vyatrovsky, U. Yerushki, S. Kvyatkovsky, T. Levovytsky, B. Sliversky, and F. Shlosek. The actual strategic problems of labor pedagogy in the Republic of Poland are reviewed in detail and substantiated. In particular, the development of a person in the process of: professional training (a model that consists of four stages of professional development; two lines of professional development, according to Z. Vyatrovsky) and professional career during the period of professional activity – are highlighted. As well as qualifications

and professional competences (here qualifications are interpreted as a starting point in the pursuit and acquisition of professional competences; at the same time, qualifications and professional competencies determine the states, that are complementary, and allow to achieve professional skills); present and future of human labor.

An author presents her own definition of professional qualification – it is the knowledge, skills and competences, that a person receives during education and acquisition of a particular profession. The professional qualification has to be confirmed by a document (diploma, certificate, etc.) for further professional activity.

The concept of “profession” is analyzed in the context of the category of labor pedagogy, according to F. Schlosek. An author proposes the list of especially demanded professions, that will be most rapidly developed until 2030, generating the demand for specialists in these fields: a social worker; specialist in the cultivation of artificial organ and limbs for transplantation needs; a nanomedic is to physician, capable to perform complex operations, using microscopic equipment; spacecraft pilot; climate change specialist; plastic surgeon.

It is stated by the author, that the progressive, up-to-date achievements of researchers of the Republic of Poland in the field of labor pedagogy are relevant for Ukraine. Though, at the same time, they become a driving force for renewal, with the condition of their adaptation to the Ukrainian educational space.

Key words: *labor pedagogy, professional development, professional orientation, advising, counseling, professional education, career, qualification, professional competence.*